

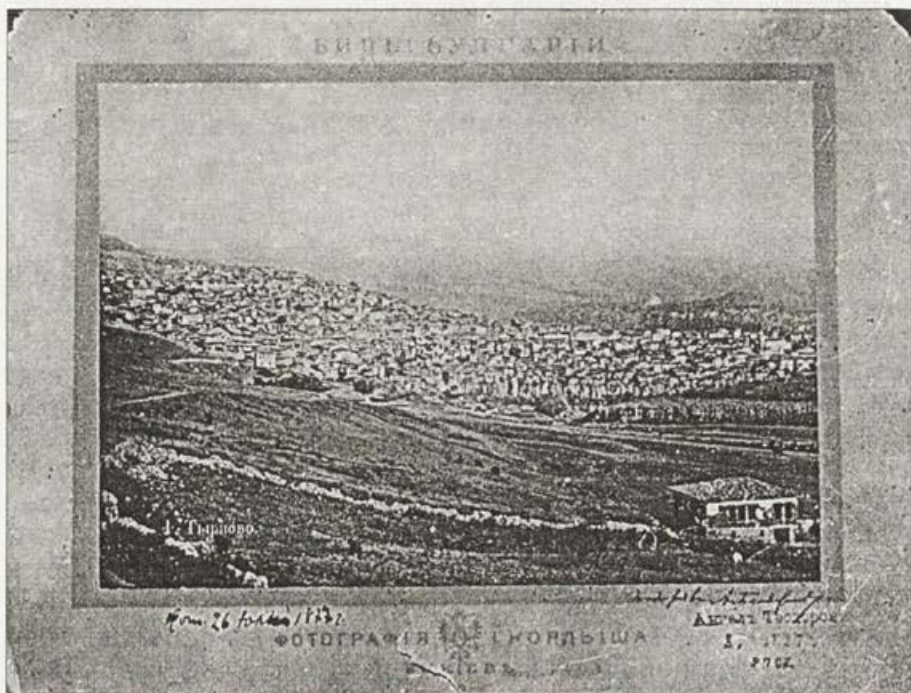
ИЗДАТЕЛИТЕ НА ПОЩЕНСКИ КАРТИЧКИ ОТ ВЕЛИКО ТЪРНОВО (края на XIX–40-те год. на XX в.)

Васил Мутафов

В началото на XX в. в България започва масово издаване на пощенски картички с изгледи от градове и села. Документирани-те от фотографите изгледи от селищата, запечатали архитектурния облик, природните красоти и особено новото "европейско" строителство се отпечатват на пощенски картички, разпространявани в хиляден тираж. Като цяло издателите стават една мощна пропагандна институция, популяризираща както природните дадености, така и миналото, но най-вече достиженията на свободна България през последните десетилетия. Към всички краища на страната и в чужбина потича огромен информационен поток, представящ и пропагандиращ разнообразието на българската самобитност, стремежите и достиженията на модернизирания се България. Между българите се създава масово средство за комуникация – с пощенски картички се изпращат поздравии за празници, поздравии от туристически посещения, споделя се гордостта от родния град, изказва се възхищение от видяното в други краища на страната, споделят се лични преживявания, уреждат се чисто делови въпроси. Поставени в рамки, витрини на мебели, огледала, те допълват "домашните фото-иконостаси", изпълват ги с ново съдържание. В България се създава и едно ново хоби – колекционирането на пощенски картички¹.

Началото на издаването им поставят фотографите (Мутафов 2006). Първите картички с изгледи от български град са издадени от фотографа на Киевския университет – Йозиф Кордиша в Русия. Това става няколко години след изобретяването през 1880 г. на фото-цинкографския метод за размножаване на негативи. Йозиф Кордиша издава една поредица от панорамни изгледи от Търново, които снима на 12 юли 1877 г., когато влиза в града заедно с Предния отряд на ген. Гурко (*Обр. 1*). Точната дата на издаването им не може да се установи. От номерацията

им става ясно, че са били най-малко 15 на брой. Обединени са в поредицата Виды Болгарии, което предполага вероятността такива картички да са били издадени и за други български градове, през които е минал, но поне засега такива не са ми известни.

Обр. 1. Изглед от Търново, 12 юли 1877 г. Фотограф и издател Й. Кордиша – 80-те год. на XX в., Русия.

Vorb. 1. Aussicht von Tarnovo, 12 Juli 1877. Fotograf und Herausgeber J. Kordischa – 80-ten Jahren des 19 Jhs., Rußland.

Съхранени и уголемени картичките на Кордиша са били подарени на търновското читалище "Надежда" в началото на XX в. от русенския адвокат Ангел Тодоров. Впоследствие те стават собственост на Търновския народен музей.

През 90-те год. на XIX в., запознат с разпространяваните в европейските страни пощенски картички, търновският фотограф Едуард Либих прави опит да направи техен заместител, който да се разпространява като спомен. Изработените от него снимки-изгледи от Търново той подлепя на луксозен фирмен картон с надпис: "Из търновските околности". В колекционер са запазени 5 от тях: Асенова махала след наводнението 1897 г. (Обр. 2), Устието, Моста в турската махала при наводнението 1897 г., Аптеката на Й. Пенчев, Панорама на В. Търново. Изработването в голям тираж на такива луксозни картички по фото начин не е било по възможностите на фотографа и той преустановява дейността си.

Снимки
отъ ТЪРНОВСКИТЪ
ОКОЛНОСТИ

PHOTOGRAPHIES
DE VUES DE TIRNOVO.

Обр. 2. Долна махала след наводнението 1897 г. Фотограф и издател Е. Либих – 1898 г., В. Търново.

Vorb. 2. Unterstadtviertel nach der Überschwemmung im Jahre 1897. Fotograf und Herausgeber E. Liebich – 1898, V. Tarnovo.

Пръв започва да издава пощенски картички от свои снимки търновският фотограф Димитър Василев (1900 и 1902 г.). Те са обединени от надписа "Поздрав от В. Търново", на някои от които той е на френски. Повечето от тях са черно-бели, с чер, червен или зелен печат. Картичките включват различни изгледи – махала "Св. Троица", Тунела "Цар Борис", Царевец и Трапезица, Новостроящия се ж.п. мост между ул. "Гурко" и "Боруна", улица "Индуриална", ж.п. моста при гара Трапезица с Варуша, Стамболовия мост, Градската градина със шадравана и други (Обр. 3). Изглежда Д. Василев като пръв в тази нова дейност не е успял и изоставя издаването на пощенски картички.

По същото време с издателска дейност се заема и друг търновски фотограф – Адолф Бронфен. Той създава оригиналните снимки, от които печата пощенски картички. Тематично те са повече от 20 бр. Между тях са: Общ изглед на града с тунела и Стамболовия мост, Изглед на Света гора с двата моста, Търново с Трапезица и моста между тях, ул. "Булевард", Хисаря (Царевец) с джамията и др. (Обр. 4). Повечето от картичките му са обединени от надписа "Поздрав от В. Търново" и са оцветени допълнително. Бронфен също скоро изоставя издателската

Обр. 3. Градската градина с шадравана. Фотограф и издател Д. Василев – 1900 г.
Vorb. 3. Der Stadtpark mit dem Springbrunnen. Fotograf und Herausgeber D. Wasilev – 1900.

Обр. 4. Площада пред Хисаря (Царевец). Фотограф и издател А. Бронфен – 1901 г.
Vorb. 4. Der Platz vor Hissaria (Zarevetz). Fotograf und Herausgeber A. Bronfen – 1901.

си дейност, може би изпитвайки конкуренцията на професионалните издатели, които са и разпространители.

По това време не е битувало понятието авторско право и към него претенции фотографите не са имали, от което издателите се възползват. Само така можем да си обясним как след тия първи години живот на пощенските картички, оригиналните снимки на фотографите попадат в ръцете на издателите и стават техни произведения. Картичките се печатат с името на издателите, а името

на фотографите не фигурира никъде. Едни и същи снимки стават пощенски картички на различни издатели по едно и също време. Много любопитен е случаят с О. Марколеско, който не е бил издател. Неговият изглед на Търново в четири сегмента от 1880 г. има тиражирани в периода 1900–1935 г. повече от 20 броя цветни и черно-бели копия, издавани от великотърновските издатели и разпространители: Иван Владов, Иван Ферманджиев, Петър Минчев, Братя Ноеви (Обр. 5). Примерите в това отношение са много. Десетки обекти, заснети от един фотограф, се тиражирани от различни издатели многократно, с различно оцветяване, оформление и надписи на български, френски и немски, в различен шрифт.

Обр. 5. Панорама на В. Търново, 1880 г. Фотограф – О. Марколеско. Издание на Ив. Владов, Ив. Ферманджиев, П. Минчев, Братя Ноеви – 1900–1935 г.

Vorb. 5. Panorama von Veliko Tarnovo. Fotograf – O. Markolesko. Herausgegeben von I. Wladov, I. Fermandjiev, P. Mintschev, Bruder Noevi – 1900–1935.

Първият професионален издател на пощенски картички в Търново е Иван Станчев Вителов (1869–1922) от с. Боженци, Габровско (Ковачев 1984, 86). Той завършва прогимназиално образование в Габрово и постъпва на работа в Търново при Христо Иванов Големия – Книговезеца. Изучава при него книговезкия занаят и става опитен работник. Спечелва не само доверието на работодателя си, но и дъщеря му, за която се жени на 9.01.1894 г. и имат 9 деца.

На 17.01.1898 г. Хр. Ив. Големия му продава машините и всички други принадлежности по книговезство за 1400 сребърни

лева. Работилницата му се помещава на ул. "Кефалов" – северно от дн. Хуманитарна гимназия "Св. Св. Кирил и Методий", в дома на Христо Ив. Големия, съборен от земетресението през 1913 г. После се премества в съседство – в източното крило в дома на Каранешеви, където е била и печатница "Работник". На по-късен етап се разполага на първия етаж в дома на адвокатата Моско Добринов – ул. "Читалищна" 6.

Вителов разкрива и книжарница за продажба на произведените от него тетрадки, бележници, блокчета за рисуване, албуми за поезия, картички, изгледи и малко прочетни книги. Тя се намирала на площад "Баждарлък", дн. улица "Д. Благоев" 11. Той подвързва книгите на всички търновски печатари по това време – Панайот х. Панайотов, х. Тодор Ст. Фъртунов, Пано Иванов, братя Касабови и др.

В края на XIX и началото на XX в. той се утвърждава като първоразряден книговец и добър издател. Стопанин е на месечното литературно-научно списание "Звезда", съдейства за издаването на месечното литературно списание "Труд". Речниците, художествената литература, историко-философските съчинения са преводни от руски и френски, или авторски на Моско Москов. Заради отзивчивостта, трудолюбието му, обществено-полезната му дейност, два пъти е избран за кмет на В. Търново – 1908–1911 г., 1919–1920 г.

Обр. 6. Паметника на обесените. Фотограф – А. Бронфен. Издание на Ив. Владов, 1901 г.

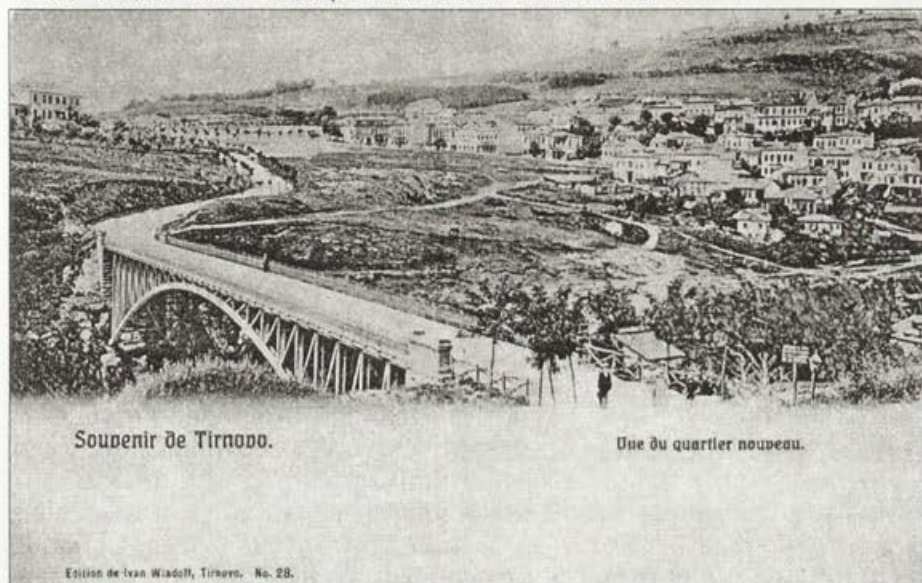
Vorb. 6. Das Denkmal der gehängten Aufständischer. Fotograf – A. Bronfen. Herausgegeben von I. Wladov, 1901.

Стабилното положение на книговец, разпространител и търговец му дава възможност да предлага на търновските граждани и гости пощенски картички по снимки на А. Бронфен, Д. Василев и О. Марколеско. Сериозен стимул в неговата работа е приетата цел от туристическо дружество "Трапезица", на която той бил активен член – да се пропагандират старините на В. Търново чрез пощенски картички (Обр. 6).

Почти нищо не се знае за Иван Владов, който работи като издател в първите години на XX в. Притежавал е книжарница "Просвещение", в която освен тетрадки, албуми, книги и канцеларски материали предлага и разпространява и пощенски картички. Той също използва снимките на О. Марколеско, Д.

Василев и А. Бронфен. На склад е държал картички с ликовете на западноевропейски писатели, поети, композитори, на издател с инициалите В.К.В.И.

Болшинството от картичките на Ив. Владов са тонирани в зелено, а надписите са на френски. Всяка една от тях е номерирана, което дава възможност да се установи годината на издаването им. Първата от пощенските му картички е от 1902 г., а последната (№ 35) от 1903 г. (Обр. 7). Той също е активен член на туристическото дружество в града и работи за рекламирането на старините. На картичките от последните години е посочено, че са издание на Модерен магазин "Иван Владов".

Обр. 7. Сувенир от В. Търново. Фотограф – А. Бронфен. Издание на Ив. Владов, 1902 г.

Vorb. 7. Souvenir aus Veliko Tarnovo. Fotograf – A. Bronfen. Herausgegeben von I. Wladov, 1902.

Такъв модерен магазин е притежавал и П. Д. Гаргаричев на пл. Баждарлък (Обр. 8). В него той продава до земетресението през 1913 г., след което се премества в София. Издаваните от него картички са ограничени по вид.

С много голямо разнообразие се отличават пощенските картички, издавани от Иван Ферманджиев. Започвайки през 1903 г., в продължение на повече от едно десетилетие, той не само преиздава снимките на старите фотографи Михайлидес (Обр. 9), Марколеско и Бронфен, но на последния поръчва нови заснемания, които превръща в пощенски картички. Издава ги черно-бели, тонирани в зелено или оцветени. Една от тях е издадена от Всемирный почтовый союз – Россия. Надписите върху тях са на български и френски

Обр. 8. П. Гаргаричев пред собствения си магазин след земетресението през 1913 г. Фотограф – А. Бронфен. Издание на П. Гаргаричев, 1913 г.

Vorb. 8. P. Gargaritshev vor seinem eigenen Laden nach dem Erdbeben im Jahre 1913. Fotograf – A. Bronfen. Herausgegeben von P. Gargaritshev, 1913.

Обр. 9. Изглед от Хисаря през 1875 г. Фотограф – Д. Михайлидес. Издание на Ив. Ферманджиев – 1903 г.

Vorb. 9. Aussicht von Hissaria im Jahre 1875. Fotograf – D. Micheilides. Herausgegeben von I. Fermannjiev – 1903.

език. Магазинът, в който предлага картичките си, се е намирал до стъпалата в северния край на днешния Общински съвет.

През 1916 г. започва издателската си дейност Петър Минчев, с поредица от двадесетина черно-бели картички (Обр. 10). През 1917 г. той се сдружава с Илия Ноев – търновски книжар, който става водещ в сдружението "Издание Ноев & сие Минчев", Търново. Сред множество техни картички се откроява изданието през 1918 г. футляр, тониран в кафяво с 8 изгледа от града:

- Изглед на града от Конака до ресторант "Балкан"
- Асенова махала
- Тунела "Княз Борис"
- Новата част на града
- Девическата гимназия
- Градът, видян от гарата
- Стамболовият мост
- Улица "Търговска" (Макензен) (Обр. 11)

Отделни картички на Ноев и Минчев са с надпис на немски "Поздрав от Търново". Снимките за тези картички прави А. Бронфен, а те при издаването им ги оцветяват.

Братята Димитър и Илия през 1920 г. откриват фирмата "Братя Ноеви – книжарница "Теменуга" – Търговско събирателно дружество". От 1925 г., след смъртта на брат си, Димитър Ноев

Обр. 10. Манастира "Св. Преображение". Фотограф – А. Бронфен. Издание на П. Минчев, 1916 г.

Vorb. 10. Das Kloster "Hl. Verklärung". Fotograf – A. Bronfen. Herausgegeben von P. Mintschev, 1916.

Обр. 11. Улица "Търговска". Фотограф – А. Бронфен. Издание на "Ноев и Минчев".

Vorb. 11. Handelsstraße. Fotograf – A. Bronfen. Herausgegeben von "Noev und Mintschev".

Обр. 12. Семейството на П. Гъбов. Фотограф и издател – Ц. Хараламбиев – 1909 г.

Vorb. 12. Die Familie von P. Gabov. Fotograf und Herausgeber – Z. Haralambiev, 1909.

пререгистрира фирмата под име "Книжарница, Печатница и книговезница "Теменуга" (Ковачев 1985, 57). Книжарницата се е намирала на първия етаж на стопанското училище (дн. магазин "Европа"), а печатницата под старите Хали. През 1924 г. П. Минчев, вече самостоятелно, отново издава футляр от 20 оригинални и препечатани изгледи, а книжарница "Теменуга" на братя Ноеви издава отделни картички до 1927 г.

Макар и малко на брой, пощенски картички издава и търновският фотограф Цанко Хараламбиев, в периода 1913–1919 г. От тях най-впечатляваща е тази на семейството на търновския учител и фолклорист П. Гъбьов (Обр. 12).

Забележителна е дейността на Ц. Хараламбиев при организиране на първата в България рекламна кампания в областта на туризма с нагледни материали – витрини с фототабла. След 1903 г. туристическото дружество "Трапезица" предприема ежегодно акции за рекламиране на В. Търново като туристически център: събиране на снимки от търновски фотографи, запечатали с обективите си природните и исторически забележителности на града; поставяне на витрини на гарите Г. Оряховица, Трапезица, В.Търново; поставяне на пътепоказатели; издаване на пътеводител; изработване на туристическа карта; подготвяне на "чичероне", т.е. екскурзоводи; издаване на пощенски картички с изгледи от В. Търново (Обр. 13).

Обр. 13. Царевец и Трапезица (рисунка). Издание на ТД "Трапезица", 1907 г.

Vorb. 13. Zarevetz und Trapesitza (Illustration). Herausgegeben von Handelsvereinigung "Trapesitza", 1907.

През 1900 г. на великотърновския фотограф Филип Шламбора е възложено да заснеме 30 стари къщи от града и с. Арбанаси. Поради напредналата си възраст той привлича за съдружие младия фотограф Ц. Хараламбиев. Той се справя със задачата отлично. Заснема не само поръчаните му 30 обекта, но и десетки други. Дружество "Трапезица" ги откупува. Друга част, в два албума подарява на търновската Община, читалище "Надежда", на гости и приятели. Някои от тях по-късно издава самостоятелно. През 1951 г. той прави дарение на музея в града част от съхранилите се снимки. Те, заедно с тези в частни колекции, показват значимостта на дейността му, защото той единствен е заснел архитектурни обекти в Търново и с. Арбанаси, от които днес няма и следа.

Към природните красоти на В.Търново, архитектурата, историческите забележителности, новото строителство, земетресението от 1913 г. и други събития проявяват интерес фотографи и издатели на пощенски картички от Русе и София. Между тях трябва да споменем русенците: Г. Дукас, Е. Алкалай, Стефан Кънев, Д. Версано, Ст. Балаш и софийските фотографи: Парлапанов, Олчев, И. Баждаров, известните само с инициалите си Р.У.Д., И.К.Б., В.К.В, фото "Еклер" и особено Гр. Пасков. Последният започва с издаване на снимки от търновски фотографи, а впоследствие, заедно със сина си, и на многобройни собствени заснемания (Обр. 14). През 30-те години на ХХ век двамата са най-големите издатели на пощенски картички в България.

ТЪРНОВО ИЗГЛЕД ОТ КАРТАЛА

Обр. 14. Търново (Изглед от Картала). Фотограф и издател – Г. Пасков – София, 1933 г.

Vorb. 14. Tarnovo (Aussicht von Kartala). Fotograf und Herausgeber – G. Paskov – Sofia, 1933.

През 1937 г. великотърновският художник Христо Кабакчиев издава като пощенски картички рисувани от него цветни изгледи от В. Търново (Обр. 15).

Обр. 15. Пирамидата на Чан тепе (Камбанен връх). Художник и издател – Хр. Кабакчиев, 1937 г.

Vorb. 15. Die Pyramide auf Tschan-tepe (Glockengipfel). Künstler und Herausgeber – H. Kabaktschiev, 1937.

Обр. 16. Мотив от В. Търново. Художник и издател – Ст. Василев, 1940 г.

Vorb. 16. Motiv aus Veliko Tarnovo. Künstler und Herausgeber – S. Wassilev, 1940.

През 1940 г. друг великотърновски художник Ст. Василев – учител в мъжката гимназия рисува живописни табла с изгледи от града и ги тиражира като пощенски картички за Коледа и Нова година (Обр. 16).

Като цяло търновските издатели и тия от другите градове разпространяват картички на 82 обекта или събития, в различни варианти и в различно време.

ТЕМАТИКА на издаваните пощенски картички.

(Общи изгледи, исторически, архитектурни обекти и събития, популяризирани от великотърновските издатели)

1. Полуострова "Френк хисар".
2. Балдуиновата кула.
3. Общ вид на Царевец.
4. Църквата "Св. Петка" /джамията на Царевец/.
5. Общ вид на Царевец.
6. Хисаря /Царевец/ в турско време.
7. Туристическата хижа / пет момента от строителството ѝ.
8. Царевец от Света гора.
9. Площада пред Царевец.
10. Панорами на града /от Царевец до Паметника на обесените/ – отделни сегменти и картички от две, три, четири части.
11. Асенова махала.
12. Асенова махала и Трапезица.
13. Църквата "Св. 40 мъченици".
14. Гара Трапезица.
15. Ж.п. линията към гара Трапезица и тунела.
16. Ж.п. мостта при гара Трапезица.
17. Трапезица с Варуша.
18. Моста при гара Трапезица с Варуша.
19. Моста към махала "Св. Троица".
20. Махала "Св. Троица".
21. Църквата "Св.Троица".
22. Сградата на Окръжната постоянна комисия.
23. Мъжката гимназия.
24. Общинското управление /Конака/.
25. Улицата към Баждърлък.
26. Баждърлък.
27. Паметника "Велчова завера".
28. Улица "Велчова завера".
29. Водния синдикат.
30. Хотел "Цар Борис".

31. Ханът на "Хаджи Николи".
32. Пощата (Старата поща).
33. Халите.
34. Улица "Индустриална".
35. Паметника на обесените.
36. Ж.п. моста с Варуша (от изток и от запад)
37. Варуша.
38. Улица "Булевард" ("Търговска", "Макензен").
39. Железния мост (Стамболовия мост).
40. Пързалка под Стамболовия мост.
41. Търново със Стамболовия мост(от Картала).
42. Сарафкината къща с тунела.
43. Тунел "Цар Борис".
44. Боруна със Стамболовия мост, двата ж.п. моста и р. Янтра.
45. Стамболовия мост с града на запад (от Боруна).
46. Ветеринарния институт (Картинната галерия).
47. Девическата гимназия (Факултета по изобразителни изкуства).
48. Градината преди построяване на паметника "Майка България".
49. Паметника "Майка България".
50. Марно поле с казармите (от югозапад).
51. Гара Търново.
52. Града с казармите (от Света гора).
53. Дефилето (Устието) с реката и ж.п. линията (от юг и от север).
54. Градската градина.
55. Шадравана в градската градина.
56. Преображенски манастир (с дефилето,с двора).
57. Манастира "Св. Троица".
58. Петропавловски манастир.
59. Обявяване на Независимостта, 1908 г. (на Царевец, в църквата "Св. 40 мъченици", в града).
60. 25 год. юбилей на НВ Царя,1912 г. (на Марно поле, в града, в Преображенски манастир).
61. Излет на търновските дружества до гр. Елена.
62. II конгрес на БТД.

63. Семейство Гъбюви.
64. Музикално дружество "Струна".
65. Цар Фердинанд, свитата му в Преображенския манастир, 1909 г.

БЕЛЕЖКИ:

¹ Информацията за великотърновските издатели е почерпана от пощенски картички и оригинални снимки на великотърновски фотографии в частни колекции, за което изказвам сърдечна благодарност на притежателите им, които пожелаха анонимност.

ЛИТЕРАТУРА:

Ковачев 1984: М. Ковачев. И се раждаше книгата. С., 1984.

Ковачев 1985: М. Ковачев. С пламъка на родолюбието. С., 1985.

Мутафов 2006: В. Мутафов. Към историята на фотографията във В. Търново. – Известия на Регионален исторически музей – В. Търново, XXI, 2006, 293–315.

DIE HERAUSGEBER DER ANSICHTSKARTEN VON VELIKO TARNOVO (Ende des 19. Jhs. – 40-ten Jahren des 20. Jhs.)

Wassil Mutaffov

Zusammenfassung

Am Ende des 19. Jhs. – Anfang des 20. Jhs. beginnt in Bulgarien die massenhafte Herausgabe von Ansichtskarten. Sie sind in vieltausender Auflage gedruckt werden. Besonders populär sind die Naturschönheiten des Landes und die historischen Denkmäler. Auf diese Weise hat man die bulgarische Eigenart, die Bestrebungen und die Erreichungen des gegenwärtigen Bulgariens vorgelegt und propagiert.

Den Anfang mit der Herausgabe von Ansichtskarten macht den Fotograf J. Kordischa. Er hat eine Reihe von Panoramafotos aus Tarnovo herausgegeben, die am 12. 07. 1877 fotografiert sind. Später beschäftigen sich mit dieser Tätigkeit die Tarnovoer Fotografen: Eduard Liebich, Dimitar Wassilev, Adolf Bronfen u. a.

Der erste Berufsherausgeber ist Ivan Witelov. Damit beschäftigen sich in der Folge die Herausgeber aus Tarnovo Ivan Wladov, Ivan Fermandjiev, Petar Mintschev, Dimitar und Ilia Noevi, Zanko Haralambiev, Philip Schlambora, Hristo Kabaktschiev, Stefan Wassilev.